

Julsing, J., Broek, J. van den, *Het geheime dagboek van de Groninger stadssecretaris Johan Julsing 1589-1594* (Groninger bronnen reeks II; Assen: Van Gorcum, 2006, 253 blz., €29,50, ISBN 90 232 4234 3).

De bewerker van het boek is Jan van den Broek, eerder gemeentearchivaris van Groningen en momenteel verbonden als (stads)historicus bij de Groninger Archieven. Hij verricht onderzoek naar de geschiedenis van het gewest Stad en Lande in de periode 1580-1594 en stuitte daarbij op het geheime dagboek van de Groninger stadssecretaris Johan Julsing.

De functie van stadssecretaris, die in België nog bestaat, is vergelijkbaar met de huidige functie van gemeentesecretaris. De personen die deze functie vervulden, behoorden tot de intellectuele bovenlaag en enkelen onder hen schreven naast hun werkzaamheden. De stadssecretaris van Leiden Jan van Hout (1542-1609) was dichter. Peter van Os had dezelfde functie in Den Bosch (1492-1542) en schreef een kroniek over de geschiedenis van 's-Hertogenbosch en Brabant van Adam tot 1523.

De hervormingsgezinde Johan Julsing is waarschijnlijk geboren in 1545 en studeerde rechten in Orléans. Hij huwde met Geertruida van Coevorden; komend uit een gezin dat de Reformatie zeer was toegedaan. Haar vader werd ervoor gevangenzet en uiteindelijk verbannen, maar dat betekende niet dat hij zijn dochter en schoonzoon niet in Groningen kon bezoeken. Julsing werd tweede stadssecretaris en had de leiding over de stadsschrijfkamer; tevens was hij griffier van het Gildrecht en notaris.

Van den Broek zet helder uiteen hoe het stadsbestuur functioneerde. Het college van burgemeesters en de raad, de gezworen meente, hechtte er als bovenlaag van de stad wel aan om in politiek gevoelige zaken de rest van de burgers en ingezetenen van de stad te raadplegen, dat wil zeggen de 'oldermannen' van de ambachtsgilden en soms zelfs de 'hele stad'. Wijkmeesters gingen dan rond en de bevolking werd in de kerk bijeen geroepen.

De politiek-bestuurlijke verhoudingen van de stad Groningen en de Ommelanden waren complex. Voeg daarbij dat Groningen de Spaanse koning Filips II steunde en dat grote delen van de Ommelanden in handen van de Staatsen waren en dat de legers van beide partijen alles en iedereen leegschudde en 'kaal vraten' (95). Complex waren ook de loyaliteiten. De eerste loyaliteit van de meeste stadsbestuurders lag bij de stad Groningen. De belangen van de stad stonden bovenaan en een mogelijke inkwartiering van soldaten werd zowel door de katholieken als de hervormingsgezinden als een ramp beschouwd. De stedelingen zouden dan hun zelfstandigheid verliezen en alles van enige waarde eveneens. Eenzelfde vrees hadden katholieken en hervormingsgezinden voor de komst van de jezuïeten.

Julsing beschrijft in zijn dagboek de vele woelingen die in Europa plaatsvonden. Hoewel hij de Hervorming was toegedaan, is het in het dagboek niet altijd duidelijk wie nu precies de vijand voor hem was. De grenzen waren voor hem, net als bij veel anderen, vaag. Er waren, zoals het wel eens genoemd is: protestantiserende katholieken en katholisierende protestanten, een groep van 'onbeslisten'.

Julsing wist dat nieuws 'gemaakt' wordt, zo schrijft hij: 'al naar gelang ze hun eigen partij bevoorreed willen hebben, zo smeden en kneden ze de nieuwsberichten door er

wat aan toe te voegen, iets anders weg te laten, ja zelfs door dingen te verzinnen..’ (95) Meer persoonlijke ontboezemingen zijn er ook te lezen, zoals over een vrouw die zich in de gracht had geworpen, omdat zij geen uitweg meer zag uit haar misère. Haar kinderen had zij aan een dienstmaagd toevertrouwd. Opmerkelijk is Julsing’s laatste zin: ‘Haar gedachtenis zij gezegend.’ (70)

De bewerker schrijft in de inleiding over een zekere onverschilligheid ten aanzien van kerkelijke zaken van vóór 1568, die ruimte gaf voor allerlei groepen van diverse pluimage en aan geleerden om zich vrijmoedig te uiten over levensbeschouwelijke zaken. Aansluitend spreekt hij van een ‘geleidelijke teloorgang van discipline en kennis’ (22) en het gemis van kerkelijk gezag. Hij constateert een ‘stadse’ onverschilligheid en een grotere betrokkenheid ten aanzien van religieuze zaken op het platteland. Ik vraag mij af of dit onderscheid vol te houden is.

Grote delen van het dagboek zijn in het Latijn geschreven, stukken in het Middelnederlands en persoonlijke notities zijn verborgen achter Hebreeuwse lettertekens.

Julsing had een grote belangstelling voor talen, een passie die de bewerker van zijn dagboek met hem deelt. Naast de vertaalde en bewerkte tekst is eveneens de originele tekst opgenomen voorzien van voetnoten, waarin tekstvarianten en grammaticale toelichtingen gegeven worden. Van den Broek heeft een boeiende bron, goed en minutieus ontsloten, aan het grote publiek gegeven.

G. A. C. Boon

Keizer, M. de, *De dochter van een gazan. Carry van Bruggen en de Nederlandse samenleving 1900-1930* (Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 2006, 135 blz., €19,95, ISBN 90 351 3005 7).

De dochter van een gazan is een dun werkje geschreven door Madelon de Keizer, bij sommigen wellicht bekend door haar boeken over de gijzelaars van St. Michielsgestel en de geschiedenis van de verzetskrant *Het Parool*. De Keizer wil met dit boek overigens meer bieden dan een inleiding tot het werk van de schrijfster, journaliste en filosofe Carry van Bruggen. Ze tracht aannemelijk te maken dat Van Bruggen van Europese statuur is. Hiertoe beschrijft ze hoe Carry van Bruggen zich bezighield met onderwerpen die ook elders in West-Europa op de culturele agenda stonden: zionisme, modernisme, de invloed van de Eerste Wereldoorlog op samenlevingen en de veranderende verhoudingen tussen de seksen. Het is de vraag of ze daarmee thuishoort in het rijtje: Marcel Proust, T. S. Eliot, Valéry Larbaud en Virginia Woolf. De vergelijkende analyses die zo'n bewering moeten staven, ontbreken helaas.

De titel van het boek slaat op het feit dat haar vader voorzanger was in de plaatselijke synagoge. Over de broer van Carry van Bruggen, Jacob Israël de Haan (auteur van *Pijpelijntjes*, een homo-erotische roman) schreef Jaap Meijer in opdracht van het ministerie van CRM een biografie: *De zoon van een gazzen. Het leven van Jacob Israël de Haan 1881-1924*, en annoteerde hij diens briefwisseling. De titel van het boek van Meijer, in 1967 verschenen, lijkt verdacht veel op die van De Keizer. U treft de titel dan ook aan in de bibliografie.

De dochter van een gazan is opgebouwd uit een drietal hoofdstukken met ieder een eigen thema. 'Een geassimileerde jodin' handelt over haar plaats in de Nederlandse samenleving als gemengd gehuwde Jodin en vrouw. Met haar man heeft ze ook enige tijd in Nederlands-Indië gewoond en daar de cultuur van de kolonie in het fin de siècle op kunnen snuiven. Het tweede hoofdstuk beschrijft haar denken. Met Nietzsche vormde zij de belangrijkste filosofische invloed op schrijver/journalist Menno ter Braak. *Hedendaags fetischisme* (1925) en *Prometeus, Bijdrage tot het begrip der ontwikkeling van het individualisme in de litteratuur* (1919) zijn haar voornaamste filosofische werken. Het derde en laatste hoofdstuk beschrijft haar als modernistisch schrijfster en hier wordt de vergelijking met tijdgenoten als Virginia Woolf getrokken.

Carry van Bruggen schreef onder het pseudoniem Justine Abbing onder andere de roman *Uit het leven van een denkende vrouw* (1920). Ze schreef ook onder het pseudoniem May. Haar eerste boeken publiceerde ze onder de naam Carry v. Bruggen-de Haan, na 1915 onder Carry van Bruggen. Ook na haar scheiding van Kees van Bruggen en haar huwelijk met A. Pit bleef ze schrijven onder de naam Carry van Bruggen.

Met haar kanttekeningen bij royaal geciteerde bevindingen van andere experts overvoert De Keizer zo nu en dan de niet-specialisten. De lezer en onderzoeker met belangstelling voor de periode 1900-1930 heeft hiermee echter een boeiend werk in handen, dat vlot weggeleest. De specialisten zien hun onderwerp in een bredere context geplaatst, hoe en in welke context een autodidact uit een orthodox-joods milieu, hardnekkig op zoek naar een persoonlijke waarheid, zich ontwikkelde tot een geassimileerde Jodin, een geëmancipeerde vrouw en de schrijfster van *Eva* en *De verlatene*.